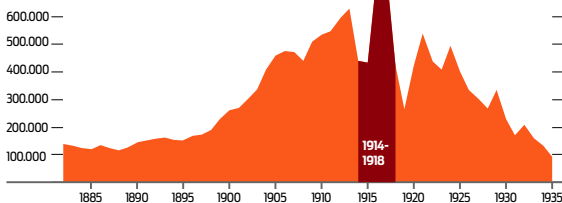

Eibarko armagintzaren urrezko aroa

Arma industriaren salmentak

Arma kopurua (1981-1935)

Arma enpresak

Guztira

Langileak

Enpresa handien langileak

Orbea y Cia

404

Garate, Anitua y Cia

200

Victor Sarasqueta

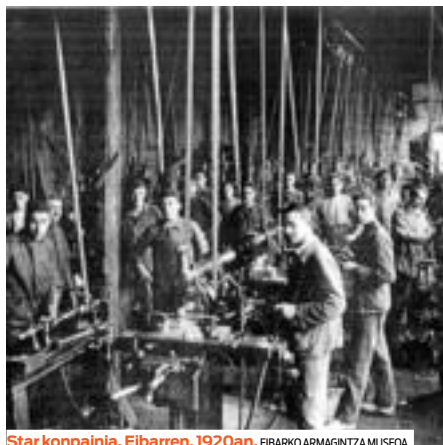
63

Fundicion Aurrera

58

ITURRIA: IGOR GOÑI MENDIZABAL

BERRARMATU, BERRASMATU

Star konpainia, Eibarren, 1920an. EIBARKO ARMAGINTZA MUSEOA

Gernikako eta bereziki Eibarko armagintzak inoizko ekoizpenik handiena lortu zuen Gerra Handian. Bakea iristean, hondoratu egin zen: bizikletak eta josteko makinak egiteari ekin zioten orduan.

Jon Fernandez

Aberastasuna eta krisia. Bata zein bestea eragin ditzakete gudeak, eta Lehen Mundu Gerra biak ekarri zizkion Euskal Herriko herri armaginari. Eibarko ekonomiak XX. mendeko urrezko aroa izan zuen 1914tik 1918ra, eta urritasun eta krisi aro gogorra gerra ostean. Gerra Handiak egin zuen Eibar ezagun nazioartean, eta ospe horrek eman zion *armagin* izena: Gabilondo y Cia-ren Ruby pistola mundu osoan egin zen ezagun, eta *Eibar pistola* goitizena jaso zuen berehala. Esperanza y Unceta konpainia eibartarrak 1913an Gernika-Lumon irekitako armategiaren Astra pistola laburrek ere entzute handia lortu zuten aliatuen artean. Baina 1918ko azaroaren 11n hankaz gora jarri zen dena: tren bagoi batean, Frantzia iparraldeko Compiègne basoan, armistizioa sinatu zuten aliatuek eta Alemaniak. Gerra *nahi baino lehenago* amaitu zen, lau urtez produkzioak aparra bezain bizkor gora egin ostean, fabriketako biltegiak errebolberrez eta pistolaz beteta zeuzkaten Eibarko enpresa jabeentzat. Irtenbiderik bako arma stock erraldoia birziklatu beharrez, inoizko moldaketa industrial handiena egin zuen Eibarrek. Arma egiten zituzten enpresa asko beste produktu batzuk ekoizten hasi ziren gerra ostean: bizikletak (Orbea, BH eta GAC), josteko makinak (Alfa) eta bulegoetako materialak (El Casco), besteak beste.

Euskal armagintza, hala ere, ez zen Lehen Mundu Gerrarekin sortu. 1482koa da Eibarko arma lantegi bati buruzko lehen albiste idatzia. Debabarreneko armagintza tradizioa XV. mendean sortu zen, Espainiako koroak So-

raluzen armen errege fabrika sortu zuenean. Aldi berean, *Placencia de las Armas* izenaz bataiatu zuen herria. Espainiako arma guztiak errege fabrika horretatik pasatzen ziren, aztertu eta gaitasun agiria lortzeko.

Inguruetan arma fabrika txikiak sortu ziren, bereziki Eibarren, eta XIX. mende amaierarako sekulako indarra eta ospea lortu zuten eibartarrak: produkzioaren %80 nazioartera esportatzen zuten. AEBetako, Alemaniako eta Belgikako pistola arinen bertasio merkeagoak eta kalitate eskasagoak egiten espezializatu ziren. Espioitza indutrialaren urteak izan ziren. Igor Goñi Mendizabal EHUko Ekonomiaren Historiako irakasleak azaldu du, esaterako, 1901ean Eibarko alkatea Liejara joan zela armagin belgikar nagusien metodoak zeintzuk ziren jakitera. Belgikarrak ziren eibartarren kompetentzia zuzena.

1914an 11.000 biztanlera iristen ez zen herrian, 2.000tik gora lagunek egiten zuten lan armagintzan, eta urtebete lehenago, Eibarko Arma Eskola sortu zuten. 1914ko udan hasitako Gerra Handiak saltoa emateko momentu ezin hobean harrapatu zuen Eibar, ordurako armagintza baitzen herriko bizimoduaren motorra.

Baina gerrako lehen urtea oso txarra izan zen. Aliatuen eta potentzia zentralen arteko lehen borrokek nazioarteko merkataritza kontratu ugari eten zituzten, eta Eibarren ehunka behargin langabezia geratu ziren. Udalak jantoki sozialak ireki eta obra publikoak egin behar izan zituen—Eibar eta Markina arteko errepidearen eraikuntza—langabeei sabela eta patrikak betetzeko.

Ordura arte, pistola arinak soilik armadetako ofizialek erabiltzen zituzten, baina gerra lubakietako aurrez aurreko borrokan jokatzeko zenez, soldadu guztiak hasi ziren errebolbera erabiltzen. Nazioarteko blokeoak gaindituta, 1915 hasieran hasi zen hauspotzen euskal armagintza. Frantziari hilean Ruby modeloko 50.000 pistola saltzeko kontratua sinatu zuen Gabilondo y Cia eibartarrak. Konpainia ez zen gai horrenbeste produzitzeko, eta, Elgoibarren lantegi berri bat zabalteaz gain, Eibarko arma enpresa txikiak azpikontratatu zituen. Erresuma Batuari, Italiari eta Errumaniari ere saldu zizkieten pistolak euskal armaginek, eta historiako produkzioirik handienara iritsi ziren: lau urtean, bi milioi pistola inguru saldu zizkieten aliatuei.

Marka historikoen sorrera

Industriaren gorakadak langile eta gizarte kontzientzia piztu zuen eibartarren, hamarkada luzez herriaren izaeran txertatu dena. Horren adibide da 1913ko greba. Hedatzeko asmoz, Esperanza y Unceta Gernikan ireki zuen arma fabrika—gerora Astra izango zena—, eta ehun langile eibartar eraman zituen bertara lanera. Desadostasunak zirela medio, langileek greba egin zuten, eta sei ez beste guztiak enpresa utzi zuten, eta Eibarrera itzuli ziren. Gerra Handia piztu zenerako, ordea, konpainiak fabrika martxan jarzteko lortu zuen, behargin gerrak kontratatuta.

1918an gerra amaitu zenean, hondoratu egin zen euskal armagintza, eta bereziki Eibar. Arma eskaria erori egin zen, AEBek muga zergak jarri zizkieten atzerriko armeei, 1920an Madrilera arma salmenta mugatu zuen segurtasun arazoengatik... eta, bitartean, biltegiak pistolaz beteta zeuzkaten fabrikek, saldu ezinik. Egon ziren 1936ko gerrara bitartean ekaizari aurre egitea lortu zuten marka batzuk: Unceta y Cia Espainiako armadaren hornitzaile bihurtu zen, eta Star Bonifacio Echeverria Guardia Zibilara. 1920-1930eko hamarkadetan pistolak Txinara esportatzen ere asmatu zuten Eibarko hainbat konpainiak. Nolanahi ere, armagintzan ez zegoen denentzako tokirik, eta iraupen ariketa eredugarria egin zuten konpainia askok. Alfa kooperatiba josteko makinak egiten hasi zen; bizikletak egiten Orbea Hermanos, Beistegi Hermano (BH) eta Garate, Anitua y Cia (GAC); eta bulegoetako materiala Olave, Solozabal y Cia (El Casco). Irudimen eta auzardia handiz, armagintzako teknologia erabili zuten beste sektore batzuetan arrakastaz sartzeko.

Lau urtean, Eibarko konpainiek bi milioi pistola inguru saldu zizkieten herrialde aliatuei